

Novel·la històrica, novel·la literària: el procés d'escriptura

Autor: Maria Lluïsa Amorós

Data de publicació: 03-08-2023

Conferència 10a Universitat Nova Història. Antic Convent de Sant Francesc (Montblanc).

La meva escola d'aprenentatge per a ser escriptora

Ecoltar un conte, llegir-lo, és un dels plaers que formen part de la nostra infantesa. Si en aquells primers anys t'explicaven una rondalla, un romanç, un poema, i a mesura que creixies eres tu qui descobries la lectura amb el llibre a les mans, t'imaginaves els personatges. Aquest era un fet meravellós, perquè aquells éssers eren teus, tu els havies recreat en la teva imaginació a mesura que el text, el relat, t'anava atrapant.

La meva escola d'aprenentatge per a ser escriptora van ser els llibres, la lectura. Passar un dia amb un llibre preferit, durant la infantesa, és un dia viscut plenament, ens diu Marcel Proust, i afegeix que potser ens pensàvem que, aquestes hores, les vivíem sense viure. Jo crec que sí, que les vivia amb la mateixa intensitat, perquè feies teva la lectura, la història, i era tant o més emocionant que jugar amb els cosins o els amics, al jardí de l'àvia.

A mesura que creixia, sense saber-ho, el meu aprenentatge seguia essent la lectura, l'observació silenciosa de l'entorn quotidià, i escoltar el grans quan parlaven d'allò que havien viscut i del seu dia a dia.

Els meus pares van formar part d'aquest ensenyament espontani. Els relats de la mare, els contes de tradició oral que contava, el seu amor pels llibres. I el pare, Xavier Amorós, gran conversador, amant del teatre, de la ràdio, de la literatura, la poesia i la cultura en general.

Les vivències que vaig tenir amb ell van ser significatives per a mi, encara que llavors no n'era conscient. Recordo molt especialment la Primera Història d'Esther al Fortuny, on vaig conèixer la companyia dirigida per En Ricard Salvat, l'Escola d'Art dramàtic Adrià Gual, amb actors com el mateix Salvat, Maria Aurèlia Capmany, Montserrat Roig, Josep Ma. Benet i Jornet... i el mateix Espriu que va assistir a la representació. Jo només tenia 8 anys i vaig tenir la sort de

sortir a l'escenari fent de capgròs. Els recordo a tots i la representació d'aquell 17 de maig de 1963. Em portava als concerts del Raimon, a veure cinema d'Art i Assaig, i també la pel·lícula Plácido, de Berlanga, que vam comentar posteriorment. Converses i poemes llegits des de petits. Els seus Temps estranys eren relats a casa amb la seva conversa amena i didàctica.

A banda de l'aprenentatge per l'entorn cultural familiar, crec que la creativitat innata i la imaginació hi tenen a veure amb la meva formació com a escriptora.

També els estudis de llengua i literatura, l'experiència amb adolescents, explicant literatura i llengua durant 38 anys en un institut de Secundària. Les converses amb gent gran nascuda a principis del s. XX que havien viscut la guerra i la postguerra, gent que pertanyia als dos bàndols i saber escoltar els seus relats des del seu punt de vista.

A més, hi ha el meu interès per la història, a través d'hemeroteques, de la premsa de l'època, de llibres, de documentals, del fons de les biblioteques, dels arxius històrics, d'internet, que cal contrastar sempre.

Tot aquest conjunt de factors és la base del meu aprenentatge per escriure les meves novel·les.

La primera novel·la que vaig publicar data del 1986. N'he publicat 18, entre novel·les juvenils i per a adults. Són novel·les, són literàries, i molt sovint els fets reals, històrics, es barregen amb la ficció.

El meu procés d'escriptura

En el moment que em poso a escriure una novel·la he de saber el tema, l'argument, l'època i el lloc en què es desenvoluparà i qui la protagonitzarà.

Aleshores ve el treball, que ha de ser continuat, regular, intents, amb dedicació absoluta. Vius dins de la novel·la i, com més avances, més introduïda et trobes, fins al punt que, a voltes, no és fàcil desconnectar de l'univers literari. Perquè si et despertes a la nit i penses alguna escena, algun fet que et sembla imprescindible, no pots esperar l'endemà perquè potser hauràs perdut la idea i t'aixeques a escriure.

Les novel·les infantils i juvenils tenen una complexitat diferent: han de ser més curtes, amb capítols més breus, argument lineal i sobretot, saber connectar amb els infants i els joves, has de saber situar-te en el seu lloc, tornar a l'època de la infantesa o l'adolescència, i no parlar-ne des del punt de vista de l'adult, sinó de l'escriptor que s'identifica amb els personatges. I que els protagonistes siguin nens o nenes, nois o noies, dependrà de l'argument.

En aquestes novel·les la història no hi forma part, encara que en podem exceptuar-ne una de juvenil: D'on vénis, Jan?, publicada al 1994 per Cruïlla, a la Col·lecció Gran Angular. Recent acabada la revolució contra el dictador Ceaușescu i la seva caiguda, una parella viatja a Bucarest a adoptar un dels moltíssims nens sense família que hi havia a les llars d'acollida romaneses, perquè el dictador promovia que es tinguessin fills per fer gran el país, i la gent no podia mantenir-los, i per això acabaven deixant-los a les cases d'acollida.

A les novel·les per a adults la tècnica és diferent. De vegades començo el relat in medias res (vol dir en mig de l'assumpte: la història s'inicia en un moment àlgid) i continuo amb el flashback fins arribar al moment cronològic del primer capítol, aleshores segueix cronològicament. Com a Els til·lers de Mostar que de seguida comentaré.

Escric directament a l'ordinador (les primeres novel·les encara les vaig escriure a màquina: eren els anys 80). Abans de començar, en faig la preparació: utilitzo llibretes grans per fer-me l'esquema de la novel·la, per apuntar-me idees que després desenvolupo, per fer la llista dels noms, la data de naixement i l'origen dels personatges. Els pobles i ciutats on transcorrerà la novel·la... Aquestes llibretes es van omplint a mesura que redacto. A la meua taula hi ha fulls de paper, la llibreta, i també faig servir post-its amb notes. Pot donar la impressió de caos, però sempre m'hi entenc. Inicío el relat i va fluïnt.

A més de la creació, cal la documentació, la informació, els viatges als llocs on transcorre la novel·la, la presència física i el contacte és important.

Si la novel·la transcorre en un temps passat i els llocs poden haver canviat, busques fotografies, documentació als arxius, mires documentals, llegeixes llibres, escoltes relats de supervivents, (pares, familiars, avis, memòria del que explicaven).

Els indrets on es desenvolupa l'acció de les meves novel·les no són tan sols a Catalunya, sinó també en països que conec a fons per les reiterades visites, per les temporades que hi he pogut passar, per la vida quotidiana que hi he pogut fer, o perquè hi he pogut tornar per poder afinar els detalls.

A les novel·les per a adults, m'agrada barrejar la novel·la històrica amb la literària encara que el relat basat en fets reals no ha de ser un tractat d'història, sinó que aquí entra al redacció literària, la interpretació de la ficció sense deixar de ser fidel a la realitat.

I quan creus que la novel·la està acabada, ve la feina més intensa: la revisió. Has de revisar que la part d'història no domini sobre la literària.

Quines novel·les qualifico d'històriques? Quines de literàries?

Totes són literàries i algunes també es poden incloure com a històriques.

Com per exemple, aquestes.

A Els til·lers de Mostar, editada al 1996 per Columna Edicions, el fons històric tracta de la guerra dels Balcans. La protagonista és Andrea, bosniana refugiada a Catalunya, que després de la guerra intentarà buscar l'home que estimava, Branco, serbi, que en aquells moments viu a Praga.

El tema de la novel·la va sorgir quan vaig llegir al diari una notícia que parlava d'una bosniana refugiada a Catalunya que deia que enyorava els til·lers del seu carrer, a Mostar. Les novel·les per a adults, solen tenir les dones com a protagonistes, perquè m'agrada endinsar-me en la psicologia de les dones.

El procés d'escriptura va durar tres anys, perquè en aquells moments havia d'alternar la meva feina a l'institut amb la d'investigació i l'escriptura. La documentació era bàsica, vaig passar-me hores i hores a les hemeroteques, biblioteques, consultant els diaris físicament, totes les notícies de la guerra dels Balcans.

Aquells anys no hi havia la facilitat d'internet. Qualsevol notícia als mitjans de comunicació o fotografies podien ser importants. Prenia notes en una llibreta, tot allò em servia en el moment d'escriure.

No tan sols m'havia de documentar en hemeroteques, sinó que vaig tenir entrevistes amb refugiats que aleshores vivien a Catalunya.

La casa de Rose Warren, publicada al 2018 per Onada Edicions, la qualifico de novel·la històrico-literària. Així com la documentació que vaig fer servir per la de la guerra dels Balcans va ser amb les entrevistes a refugiats i la premsa escrita de l'època, en aquesta (que la primera part tracta de la guerra civil a Reus), la documentació oral va ser a través del meu pare, de documentals, publicacions històriques, llibres i premsa, també. Especialment, la consulta a les moltes revistes que es publicaven a Reus, em van ajudar per a la documentació de la moda, i notícies de tot tipus com l'actuació d'una orquestra en un moment determinat, i amb botigues que ja no hi són..., etc.

La segona part transcorre a l'exili, als camps de concentració, concretament el d'Argelers. Vaig anar a visitar la zona i a consultar l'arxiu, molt sovint. La tercera part tracta d'en Joan, un nen, fill dels protagonistes, atrapat entre dues guerres, la civil espanyola i la segona guerra mundial, que anirà refugiat a Londres. Vaig veure filmacions d'antics documentals i vaig consultar publicacions d'aleshores. De la vida quotidiana a Londres durant els bombardejos vaig poder parlar amb una senyora que era una nena aleshores.

Fer novel·la històrica és una feina fascinant. Us deia que les novel·les que qualifico d'històriques són també literàries, perquè la història és dins de la literatura.

El procés d'investigació t'absorbeix intensament, els viatges als llocs dels quals parles, una i altra vegada, les descobertes que no esperes, els arxius, la premsa de l'època, les consultes a internet, que has de contrastar. I més fascinant, encara, és el procés de fusió: la barreja dels fets reals amb la ficció i els teus personatges.

Com també he fet amb les dues darreres novel·les:

Els nens de la senyora Zlatin (2021, Columna Edicions; finalista del Premi Ramon Llull 2020 i de l'Amat Piniella 2022) i Confidències vora el Tàmesi (2023, Onada Edicions).

1-Els nens de la senyora Zlatin: dues històries paral·leles transcorren al llarg de la narració, uns fets reals: el dels nens d'Izieu i la història dels Verdier, que és de ficció, però també té una vessant històrica, que és el temps de la primera postguerra a Barcelona, quan els nazis vivien tranquil·lament i luxosament al voltant del Ritz, protegits pel règim franquista i la societat derrotada vivia amb por i precàriament.

La documentació i informació era exhaustiva: durant dies vaig consultar els arxius dels Memorial d'Izieu, vaig veure pel·lícules del procés del nazi Barbie, testimonis del judici, vaig tenir accés a les fotografies que es van fer els nens durant el 1943-1944, a les seves cartes i dibuixos. Les reiterades visites i les consultes que em va facilitar el Director del Memorial d'Izieu, Mr. Dominique Videau. Consultes als arxius a Lió, on hi ha documents de l'època, consultes de documents a París. Consultes a la premsa, diaris on line i físics. Biblioteques, llibreries.

Respecte a la part dels nazis al Ritz i de la postguerra espanyola dels anys 40, per a la construcció dels personatges, memòria històrica, escrita, documentals i de persones reals.

2- Confidències vora el Tàmesi. El relat està protagonitzat per una noia de família irlandesa, nascuda a Liverpool. El seu caràcter rebel i les seves ganes d'aconseguir ser algú dins del món de la política la portarà a Londres durant els anys 70: època de transformacions, música, moda... Entrarà al món de la publicitat perquè entra a treballar a l'agència Saatchi & Saatchi. Una noia laborista que admira Margaret Thatcher perquè aconsegueix entrar a formar part d'un món d'homes exclusiu per a ells dins de la política. Viurem el relat literari al compàs de la història d'una època amb Thatcher, que ocuparà un lloc fins llavors reservat als homes. Les dones seran protagonistes, les àvies, com la Sally, una àvia irlandesa lluitadora, com al Maud, la protagonista Maeve i la seva amiga Phyllis. Totes tenen un paper primordial, conjuntament amb els homes que formen part de la seva vida, dels seus amors i desamors. En aquesta novel·la trobarem personatges reals i ficticis amb perfecta fusió. La història i la ficció formen un únic relat.

La música, les cançons d'aquells anys, marcaran la cronologia. La música evolucionarà com la societat. Són anys de moviments convulsos políticament (Malvines, miners, IRA). La memòria històrica d'Irlanda també serà important.

No vull deixar d'esmentar Vora el llac (Empúries, 1999), ja que la guerra civil és l'origen de la novel·la, amb tres dones protagonistes que viuen la guerra de forma generacional: l'àvia, republicana, que la viu de ple, amb l'exili i la tornada a Catalunya amb silencis i renúncies. La seva filla, que viu en la societat franquista dels vencedors, i la néta que no ha conegut directament la guerra, però que en viu les conseqüències.

Durant els anys posteriors a la guerra civil, moltes famílies no en parlaven, ni als seus fills, ni als seus néts. Hi havia pors, silencis, segurament per la situació política que va venir a continuació.

La novel·la històrica ha d'arribar als joves.

No hem de perdre la memòria històrica. Les generacions properes no l'han d'oblidar.

Maria Lluïsa Amorós

Montblanc, 3 d'agost 2023